

(Əvvəli ötən sayımızda)

Dünya ilə haqq-hesab çəkmək ənənəsi, sübhəsiz, şairlərə söz-sənət adamlarına xas keyfiyyətdir. Filosoflar, xüsusilə materialist düşüncə sahibləri dünyanı fəvqəlgüc sahibi kimi yox, real həyat kimi qavrayır. Dünyaya münasibətdə həyata münasibətlərini ifadə edirlər. Görünür, klassik fəlsəfənin görkəmli nümayəndələri də dünya dərk olunandır, ya dərk olunan deyil - dilemması qarşısında qalanda dərk olunanlığa daha çox üstünlük verirlər.

Ədəbiyyatda isə məsələ bir qədər fərqlidir. Yəni dünya fəvqəlgüc kimi təqdir olunur. Dünyanı qəzəbləndirmək olmaz. Dünya ilə tutaşmaq olmaz. Dünya ilə sanki Allahla davrandığın kimi davranmaq gərəkdir - anlayışı bir qədər məcazi mənada qanunauyğun hesab olunur. Bir sözlə, söz-sənət adamları dünyanın gözəlliklərini tərənnüm etdikləri kimi həm də onun qeyri-adi dərəcədə məqamına görə antiinsani mövqeyini də sört tənqidi yanaşma ilə sözə gətirirlər.

Azərbaycan ədəbi-mənəvi mühitində dünya ilə bağlı poetik örnəklərin bəlkə də sayı-hesabı yoxdur. Amma elə söz-sənət müstəvisi var ki, orada şairlər dünya ilə birbaşa, tərəf-müqabil kimi çıxış edirlər. Onu da deyim ki, mən özüm də bir çox hallarda dünya ilə bağlı poetik diləşmə aparmışam. Bu mövqelərin hamısında obyektiv olduğumu deyə bilmərəm. Amma hər halda yaşadığım mühtin problemlərini dünya ilə hal-əhvalıq müstəvisində göstərməyə çalışmışam. "A dünya" rədifli şeirim də məhz belə bir əhvalın nəticəsi olaraq üzə çıxıb:

Çətinidir, hicrana dözə bilmirəm,
Əyriyir bu ürək yağım, a dünya,
Yolların ağına baxıram elə,
Qaralır gözümdə ağım, a dünya.

Elimin, obaman əvəzi dərdim,
Sənin dağlarından dörd ələm dərdim.
Dərdini dərdimin üstünə sərdim,
Nə uca görünür dağım, a dünya.

Dedilər bəxt işi, iqbal belədi,
Məni zaman əzdi, dövrən ələdi.
Ömür yarpaq-yarpaq xəzan ələdi,
Susuzdur, saralır bağım, a dünya.

Gözümün nuru yox - dənizə baxam,
Düzimdə taqət yox - dağına qalxam.
Fələyin əlində qalıbdı yaxam,
Gələmi dövrəmin, çağım, a dünya?

Xələflinin can evini bəzə sən,
Qismət ola, bəlkə, özün gazəsən.
Dərd bağımə göz yaşını süzəsən,
Yandırsın sinəmi ahım, a dünya.

Bir sözlə, dünya ilə münasibətdə kəskin savaşa çıxmaq, zənnimcə, o qədər də təqdir olunan cəhət deyil. Amma dünya ilə münasibətdə onun anlaşılın tərəfinə güvəncə yaşarlığı, həyatı dəyərləndirə bilən əsasları tapmaq daha üstün məqam kimi qiymətləndirilməlidir. Mələhət Soltanqızının "Dünya" poemasının dünya və insan münasibətlərinə çox həssaslıqla münasibət bildirilir. Əsas odur ki, müəllif sıradan olan bir insanın dünya ilə qarşılaşmasında mövqeyini göstərir. Yəni sıradan olan insanda aldanmaq var, dünyanın şirinliklərinə tamahlanmaq var. Bir sözlə, sanki dünya aldadıcı bir güc sahibidir. Bu güc onu hətta fəvqəlgüc kimi təqdim edə bilər.

Mələhət Soltanqızı o qədər həyatı detallara gedir ki, sətirlər, misralar çevrildikcə sanki biz həyatı görürük. Bu həyatın gətirdiyi çətinlikləri, problemləri görürük. Elə bil ki, müəllif yaşadığı, gördüyü, duyduğu həyatın salnaməsini yaradır və bizə də təlqin edir ki, baxın, görün və ibrət götürün: "Dünya, sənin nəyinə aldandıq biz Sən ki özlənləri xatırlamırsan Səndən bərk-bərk yapışanları Sərvətinə tapınanları Dünya varından, dövlətindən ötrü Qardaşımı tapdayanları

Vəzifədən, puldan ötrü Doğmalarını tanımayanları Heç yadına salırmısan? Sənin sərvətin kimləri üz-üzə qoydu Sənin sərvətindən ötrü İnsan insanın dərəcəsini soydu Göstər mənə bir nəfər ki, Dünyada yaşamaqdan doydun. Ölümün acı həqiqət olduğunu hamımız bilirik Ölümün qoynuna girməyi hansımız sevirik? Bu qədər insanın ağlına başından necə aldın Bu qədər insanı toruna necə saldın Torpağın üstünü min gözəlliklə süsləyən, insan Torpağın altını - son dayanacaq yerini heç düşündümmü? İlanların, əqrəblərin sevib-süslədiyin canına daraşacağımı düşündümmü? Bəlkə düşüüb kefini pozmaq istəmədin Həqiqət acıdı, gerçəklər insanı sarsıdır. Ölümə əbədi yuxu dəyənlər Ölüm əbədi yuxu deyil Ölüm əbədi oyanışdı Acı həqiqətin gözinə baxa-baxa Bu dünyadan aralanmışdı. Ruhun ağrısına bir ömür qulaq verməyən insan! İçindəki boşluğu doldurmağa çalışmadın Zülümədən bezmədin Səbrin nə qədər böyükmüş sənin! Haqqını istəməyi özünə qəbahət bildin Göz yaşlarını heç kim görməsin deyə gözələrini xalvəti sildin Sənin özünün özünə elədiklərini Aləm yığılsa sənə eləyə bilməzdi Dünya boyda səbrin, ruhunu əzdi Ən böyük qəbahət bu - ruhunu əzdi Sənin səbrin haqqın, ədalətin boyunna vurulan qandal İnsan, sən haqqını özün istəmədin. Qorxdun! Qorxdun ki, səni öldürərlər? Ölümədən qorxdun sən! Bütöv bir ömrü zülmə yaşamağı Ölümədən üstün tutdun sən O isə kimdə axtarırsan günahı? Dünyanın o üzünə, bu üzünə yaxşı bax Bir ömrün ki, sonu ölümdü Bu qədər əzaba qatılmağa dayərmi?". Beləliklə, insan və dünya qarşılaşmasında həm insanın ittihamı var, həm də dünyanın ittihamı var. Demək, insan dünya ilə

Mələhət Soltanqızı dünya ilə ovqat söhbətini özünün fəlsəfi düşüncələri ilə davam etdirir:

Dünya, sənə bitən deyil söhbətim
Nağılları bitən deyil, danışma
Hər üzünə mənə yaxşı tanışsan
Həqiqəti danış əgər danışsan
Dünya sənin nağılların tükənməz,
Şirin-şirin laylaların tükənməz,
Qovğaların, qadaların tükənməz,
Bir yanda bəndələr çörəyə həsrət
Doyunca içməli suyuna həsrət.
Ayağı yalındı, bədəni çıpaq
Budurmu yaranış, bümü yaşamaq
Yoxsa məlül-müşkül seyrçi olub
Bu acı həyatın seyrinə dalmaq
Körpə çöhrələrdə yoxdu təbəssüm
Aclıqla savaşa çıxıb bəndələr
Yoxluğun içində batıb boğulur
Aclıqdan əriyib bədən yox olur
Dünya, ədalətin budurmu sənin
Ananın göz önündə,
dünyanın düz vaxtında
Övlad acından ölür.

Göründüyü kimi müəllif insanın da problemlərini unutmur. Əlbəttə, dünya insanın qayğısı olmasaydı, çoxdan dağılardı. Əsas odur ki, dünyanın qədrini bilməyən, dünyaya məşq, oyun meydanı kimi baxanlardan fərqli olaraq dünyanı sevən insanlar da var və onların sayəsində dünya qorunur. Çox təəssüf ki, dünyanın qədrini bilən, dünyanı ümumi insan evi bilən insanların sayəsində qorunan dünyanın özündə adicə içməli suya həsrət qalanlar var. Artıq biz bu barədə yuxarıda kifayət qədər danışmışıq. Gündəlik televiziya xronikalarında ayağı yalın, başı açıq, bədəni yarım çıpaq olan insanların, xüsusilə acınacılara görkəm daşıyan, aclıq çəkən uşaqların taleyi ne-

müəllif dünya ilə polemikasını real həyatı müşahidələr əsasında qurur. Hətta özünə qədərki dünya həbshallarını nağıl hesab edir. Məhz özünün dünya ilə qarşılıqlı münasibətini daha üstün realıq kimi təqdim edir. Bir sözlə, hələ yerli gəldikcə islami dəyərlərə də münasibət bildirir. Allah kəlamı hesab olunan İslam kitabını oxuyan bir şəxsin mənavi mühitinin tam formalaşmamasının da səbəblərini axtarır. Kəskin həyatı həqiqətlərlə insanın hətta dini dəyərlərdən də mənavi alver məqsədi ilə istifadə etdiyini xatırladır. Beləliklə, Mələhət Soltanqızı axirət sevdasının da saxta yollarla başa varmayacağı göstərir, çünki dünya o qədər dərəcədə müdrük və aqil obrazdır ki, onu cənnət və cəhənnəm xülyaları ilə aldatmaq. Bir sözlə, axirəti qazanmağın yolu namazda, orucda yox, əməli sahehlikdən keçir. Axirəti qazanmağın yolu realıqdan keçir: "Ruhumu ağrıma, dünyaya Əzabın, əziyyətin yıxmadı məni Məni yıxan cahillərdir, nadanlardır, biganələr, laqeydlərdir... Yaxşılığın yaxşılığını yerə vuranları Düz danışanların ağzına vuranları Cinayətin üstünü örtüb, günahsızın qoluna qandal vuranları, Əzabın, əziyyətin yıxmadı məni, dünya Məni yıxan cahilin alimə ağıl öyrətməsidir, İnam, etibar yuxılı divar kimi Allah olmalı dünyanın hakimi... Ədalət yer üzündə bərqərar olacaqmı? Bir gün haqq yerini bulacaqmı? İnanmağın gəlmir, dünya... İnanmağın gəlmir, dünya...". Beləliklə, Mələhət Soltanqızının 2020-ci ildə qələmə aldığı "Dünya" adlı epik-lirik poeması sona çatır. Müəllif son nəticədə belə bir qənaətə gəlir ki, dünyanın da tənqid olunan tərəfi kifayət

DÜNYANIN ACISI, ŞİRİNİ

Mələhət Soltanqızının "Dünya" poeması üzərində düşüncələr

qarşılaşmada nəyi unudub? Əsas yaddan çıxan odur ki, insan bütün varlığı ilə cəmiyyətdə borclu olduğunu unutmuş olur. Dünya isə unudur ki, sıradan olan bir insanın da qorunmasına cavabdehdir. Demək, müəllifin mövqeyi burada üzə çıxır ki, başqa planetdən gələn kimsə dünyanın nizamını poza bilməz. Dünyanın nizamını pozan elə dünyanın öz sakinidir. Yaxşıdır ki, müəllif dünyaya üz tutaraq elə onun özünü də insan kimi xarakterizə edir. Xalq arasında belə bir misal var: deyirlər ki, insanın özünə etdiyi ələm yığılsa, edib bilməz. Çox ibratlı misaldır. Və dünya-insan qarşılaşmasında əsas nizamın mahiyyətini formalaşdırın tərəfdir. İnsan dünya ilə qarşılaşmada çox vaxt həqiqəti etiraf edə bilmir. Nə üçün? Ona görə ki, günahının bağışlanacağına əmin deyil. Demək, insan daha bəzər cəzadan qorxduğu üçün həqiqətləri ortaya gətirmir. Çünki müəllifin həqiqət acıdır, həqiqətlərin acılığı ortalığa çıxdıqca gerçəkliyi göstərir və gerçəklik hər kəsi sarsıdır. Müəllifin qənaətinə görə insan təkə cismani yaşadığı ömrə cavabdeh deyil, o həm də cismani ömrünün bitməsindən sonrakı zamana da cavabdehdir.

Burada görə müəllif Mələhət Soltanqızının fəlsəfi qənaətlərinin yüksək təqdiri olacaq belə bir məqamı bir qədər qabarıq göstərək. Müəllif doğru deyir, insan təkə cismani yaşadığı dövrə cavabdeh deyil. Özündən sonrakı zamana da həyatı ilə cavabdehlik borcu daşıyır. Bir sözlə, Mələhət Soltanqızının "Dünya" poemasının motivi müasirlərinə məsajdır. Müəllif insanlara anlatmaq istəyir ki, siz bir-birinizi aldadırsınız, amma dünyanı aldadırsınız.

çə ola bilər ki, diqqətdən kənar qalsın. Müəllif dünya ilə ovqat söhbətini davam etdirərkən bütün bunların hamısını yaddaşa gətirir və xüsusi bir ağrı-acı ilə öz sözdündən keçirir: "Dünya, nağılların ovutmaz məni Aclıqla sınağa çək-mə bəndəni Allahın neməti tükənən deyil Bəndənin tamahı yıxar dünyanı Ədalət olsaydı, bil, insan oğlu Yer üzündə hamı xoşbəxt olardı Güldədi çöhrəsi hər bir insanın Yoxluq nədi bilməzdi, Suyu, çörəyə həsrət həyata son verməzdi. Dünya, çox dostlar aradım sənə Etibarımı doğrultmadı heç bir bəndə İnsanlar günahın içində boğulub batır Müsəlmanlar qəflətdə boğulur Müqəddəs kitabımız bağlı qalıb İnsanlar fikrə dalıb. 70-80 illik ömrün içində "Qurani-Kərim" i Oxumaqda aciz qalıb Nədən bu gündədi müsəlman Axı geriyyə dönmür zaman Axirətin qazanmaq istəyən əzdi. Kafirin daxili qapqara, xəyalları bəmbəyazdı Günah nədi, savab nədi bilməz oldu müsəlman Qəflət dünyasından çəkilməz duman Günahı başqalarında aradıq". Beləliklə,

qədərdir. Yəni müəllif dünyanın sinəsində yaşayaraq çəkdiyi əzabları, əziyyətlərə məğlub olmur. Ancaq o qeyd edir ki, bu dünyanın gözünün qabağında onu zəən, onu yıxan cahil insanların alimlərə, müdriklərə ağıl öyrətməsidir, yol göstərməsidir. Bu ağır sualdır. Kifayət qədər barəsində düşünməli sualdır. Görkəmli şair Tofiq Bayram da ürəyi ağrıyan oğluna anasının dilindən aldığı cavabı belə poetikləşdirmişdi: "Valakardın gətir, ana, Valakardın, - Nədir balı, axı dərdin... Ürək dözmür, nədən sənə alim kimi dərs deyəndə, Öz işinin xatirinə təqdir edib baş yəndə". Bir sözlə, Mələhət Soltanqızının "Dünya" ovqatlı düşüncələri bizi insan və dünya münasibətləri müstəvisinə çıxarır və bu müstəvidə öz yerimizi aydın göstərir.

Ali məqam müstəvidə hər kəs gerək haqqın tərəfində dursun. Mələhət Soltanqızı da bunu istəyir.

15.11.2022

